

2020 – en oversigt over dansk kirkeliv

Af Kurt E. Larsen

2020 blev ikke et år som andre. Det blev et coronaår, og det kom helt til at præge alle danskeres hverdag, manges økonomi og rigtig mange samtaler. Det berørte ligeledes det kirkelige arbejde – ja, der var næppe det område i kirkelivet, der ikke blev berørt af Covid-19-pandemien.

Coronaåret

Nedlukning af kirker

Den 11. marts lukkede Danmark ned. Nedlukningen gjaldt både folkekirken og andre trossamfund, der skulle holde deres lokaler lukkede for offentligheden. Der kunne hverken holdes gudstjenester eller kirkelige møder, ej heller kunne kirkerne holdes åbne for privat bøn og andagt. Kirkerne blev helt lukket i modsætning til tidligere epidemier, hvor man snarere så kirkerne som en del af løsningen, fordi mennesker i krisetider havde brug for at kunne gå i kirke og møde evangeliets trøst. Den spanske syge kostede i sin tid i alt 14.000 danskere livet, og den var på sit højeste i Danmark i oktober 1918, hvor der var 13.786 nye tilfælde på en uge. Da blev møder, forsamlinger og selskabelige sammenkomster udsat, men gudstjenester kunne fortsætte, idet de dog undertiden blev forkortede, så folk hurtigere kunne komme ud i frisk luft igen.

I 2020 blev der dog ikke lukket helt for kirkelige handlinger, for dåb, vielser og begravelser kunne afholdes omend med begrænsninger og uden offentlig adgang. Det var en ordning, som Helene Devantié, næstformand for Danmarks Kirketjenerforening, var imod, fordi foreningens medlemmer ville være udsatte for unødigt smitterisiko i de største kirker (*Kirke.dk* 20/3). Kirkefunktionærernes faglige foreninger var i det hele taget blandt de mest aktive året igennem for at holde kirkerne mest muligt lukkede. Bryllupper og forårets konfirmationer blev udskudt, hvilket gav anledning til bekymringer og praktiske overvejelser om afviklingen af disse højtidere i familierne. Det førte også til debatter i menighedsråd og blandt kirkens ansatte, for hvornår og under hvilke vilkår kunne hvilke kirkelige handlinger afvikles? Biskopperne

udsendte en fælles meddelelse, hvori det bl.a. hed: »Vores kirker, der har ligget der gennem århundreder, er lukkede nu. Håbets hus må ikke blive et sted, hvor vi henter smitte. Men vi er stadigvæk til stede som folkekirke. Vores præster kan stadig nås« (*Kr. Dagblad* 19/3).

Da påsken nærmede sig, udsendte kirkeminister Joy Mogensen en pressemeddelelse om, at regeringen arbejdede på at åbne kirkerne for påskegudstjenester. Hun fandt det »smerteligt, hvis alle kirker skulle holdes lukket i påsken uden nogen form for kirkelig markering. Ikke mindst i en alvorlig tid, hvor danskere i særlig grad søger fællesskaber og mening« (*km.dk* 1/4). Hun havde ikke på forhånd orienteret biskopperne, Landsforeningen af Menighedsråd eller andre kirkelige aktører. I kirkelige kredse medførte hendes udmelding vidt forskellige reaktioner. Hos nogle vakte den glæde, bl.a. havde flere af de politiske partiers kirkeordførere ønsket en genåbning (*Kr. Dagblad* 1/4. 2/4). Andre var stærke modstandere. Sognepræst Arne Mårup, Esbjerg, havde mødt mange præster, der var vrede og frustrerede over ministerens udmelding, og selv var han bange for smitten og undrede sig over formen, nemlig at man skulle læse om dette i en pressemeddelelse fra kirkeministeren (*Kr. Dagblad* 3/4). Biskopperne holdt hurtigt et videomøde med kirkeministeren, og efterfølgende skrev hun, at et flertal af landets biskopper havde ønsket, at folkekirken skulle stå last og brast med resten af samfundet også i forhold til en genåbning, og derfor ville kirkeministeren anbefale kirkeordførerne ikke at gå videre med overvejelser om en genåbning til påske.¹ Præsteforeningen havde ønsket det samme, idet den fandt, at folkekirken skulle give afkald på sin påskefejring for ikke at medvirke til smittespredning (*Kirke.dk* 2/4). Endnu stærkere støttede formanden for Dansk Organist og Kantor Samfund beslutningen om fortsat nedlukning, for Karin Schmidt Andersen vidste, at beslutningen var helt i samklang med befolkningens ønske og helt flugtede med ønsket fra foreningens medlemmer (*Kirke.dk* 2/4). En mærkelig påske blev det så, hvor man kunne gå i det overfyldte byggemarked om lørdagen, men ikke måtte gå ind i Guds hus om søndagen, selvom dette lettere kunne være sket med afstand og passende forholdsregler end i butikkerne. Danmark valgte i foråret som nogle af de andre nordiske lande en »lutheransk nedlukning«: Ja til arbejdet, men ingen fornøjelser (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 7/11). I et tilbageblik skrev tidligere kirkeminister Bertel Haarder en artikel under overskriften »Aldrig mere en 11. marts«, hvori han kaldte kirkelukningen helt absurd og undrede sig over, at biskopperne ikke støttede

1 »Når folkekirken skal spille efter reglerne, men udenfor banen«, www.fkuv.dk.

kirkeministeren, da hun talte for en lempelig løsning: »Det var meget synligt, at folkekirken kan klare sig helt uden menighed« (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 2/8). Under overskriften »Det fordømte forår« skrev sognepræst Jesper Bacher, Tirsted, at man godt kunne have valgt at lade kirkerne være åbne for forsamlinger på maksimalt 10 personer. Han foreslog, at biskopperne tog den gamle skik op og udråbte en ekstraordinær bededag: »Den, som folder hænderne, sidder ikke på dem. Et bedende folk er et modstandsdygtigt folk« (*Tidehverv* nr. 5).

I april lød beskeden fra Kirkeministeriet, at ved dåb og vielse kunne maksimalt 10 personer deltage, dog højst én person pr. fire kvadratmeter. Ved begravelser gjaldt denne deltagergrænse ikke, men der kunne kun deltage én person pr. fire kvadratmeter (*km.dk* 20/4). Sikkert for at undgå en episode som ved påsketid inviterede kirkeministeren biskopper, provster, Landsforeningen af Menighedsråd, folkekirkens uddannelsesinstitutioner og de faglige organisationer til et samarbejde om en kontrolleret genåbning af kirkerne (*Kr. Dagblad* 28/4). Folkekirken lukkede op for gudstjenester igen Kristi Himmelfartsdag med diverse restriktioner, såsom pladsbegrænsning inde i kirkerne, afspritning, nogle steder med krav om forhåndstilmelding, forbud mod at forsamles i grupper uden for kirken osv. På disse vilkår kunne man afvikle gudstjenester igen (*Menighedsrådenes Blad* nr. 5). Regler om, at der skulle være to meter mellem kirkegængere, hvis der blev sunget – én meter, hvis der ikke blev sunget – gav arbejde med opmåling. De skiftende restriktioner gav anledning til så meget ekstra arbejde, at sognepræst Lisa Tikkanen Pagh, Kongens Lyngby, gav udtryk for, at målebåndet var blevet hendes vigtigste arbejdsredskab, hvor det før havde været Bibel og salmebog (*Kirke.dk* 2/11).

Året bød på stadigt skiftende faser. Fra 9. juni kunne man igen holde udendørs arrangementer med op til 500 deltagere, hvis deltagerne hovedsageligt sad ned (*Kr. Dagblad* 10/6). Senere steg smitten, og da sænkedes deltagerloftet igen til 50 personer i september og til højst 10 personer fra d. 26. oktober. Fra 29. oktober var der også krav om, at personer over tolv år skulle bære mundbind eller visir i kirkerne, dog ikke »under udøvelse af ceremonier«.² Sidst på året lukkedes flere dele af samfundet igen ned (denne gang også byggemarkeder!), men sundhedsmyndighederne støttede, at der godt kunne afholdes gudstjenester, og biskopperne fastholdt, at det derfor også skulle ske. De ville ikke lukke kirkerne mere end nødvendigt. Biskop Peter Skov-Jakobsen, København, fandt, at kirken fungerede som et værn mod kaos og derfor

2 www.folkekirkenpersonale.dk.

skulle gøre sit yderste for at holde åben for dem, der brugte kirken og havde brug for den (*Kirke.dk* 10/11). En undersøgelse viste også, at 53 % af danskerne forventede, at kirken markerede sig og deltog efter en katastrofe.³

Da julens højtid nærmede sig, havde den traditionelt store interesse for julegudstjenester fået nogle sogne til at leje sportshaller, andre til kraftigt forøge antallet af (korte) gudstjenester osv., alt sammen for at få plads til flere kirkegængere. Billetterne blev revet væk, skrev *Morgenavisen Jyllands-Posten* (9/12). Gudstjenesterne var naturligvis planlagt med myndighedernes godkendelse, men alligevel fandt enkelte præster som sognepræst Kaj Bollmann, Jyllinge, at det var uforsvarligt at samles til julegudstjenester, når meget andet i samfundet var lukket ned. Ønsket om aflysning blev ikke imødekommet af hans biskop, Peter Fischer-Møller, Roskilde. Også en del kirkelige medarbejdere og deres faglige organisationer ønskede en nedlukning af kirken til jul (*Kr. Dagblad* 10/12, 15/12, 18/12, 21/12). Medierne fik fat i debatten og lagde vel et vist pres på at få en nedlukning. På selve lillejuleaftensdag anbefalede sundhedsmyndighederne at afkorte gudstjenester til maksimalt 30 minutter. Efter et kaotisk forløb endte det med at biskopperne anbefalede helt at aflyse gudstjenesterne hen over jul og nytår, mens kirkeministeren sendte pressemeddelelse ud om, at gudstjenesterne var aflyst (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 29/12. *Kirke.dk* 23/12). Hvem der egentlig havde ret til at aflyse gudstjeneste (kirkeminister, biskop, menighedsråd?), blev ikke helt klart i farten, og der forekom enkelte steder alligevel en gudstjeneste juleaften, naturligvis forkortet og med begrænset deltagerantal. Pandemien fortsatte ind i det nye år, og debatten om julens forløb hører til der.

Kirkelivet fortsatte online

Nyt i forhold til tidligere epidemier var mulighederne for at overvære en gudstjeneste trods de i perioder lukkede kirker. Gudstjenesterne i landsdækkende radio og TV synes at have fået en opblomstring, i hvert fald steg deltagelsen i radiomenigheden fra 55.000 til 130.000 lyttere på den første coronasøndag (*Folkekirken.dk* 21/3).

I dette års pandemi kom yderligere den nye teknik til hjælp. Der var mulighed for at opleve gudstjeneste på nettet, for nogle endda fra deres egen sognekirke, så menigheden kunne sidde hjemme ved skærmene og følge dem enten live eller på et senere passende tidspunkt. Påskedag var der 277 sogne, der lagde deres gudstjenesterne ud online, hvilket

3 »Når folkekirken skal spille efter reglerne, men udenfor banen«, www.fkuv.dk.

var rekord, mens det ikke blev opgjort, hvor mange der faktisk så disse gudstjenester.⁴ Lokalt kendte nogen tallet. Sognepræst Simon Stubkjær, Ribe, oplyste, at 1500 havde set videoen fra gudstjenesten i Sankt Catharinæ kirke, hvor der plejede at sidde 50 kirkegængere på bænkenene (*Kr. Dagblad* 17/3). Man kunne naturligvis også benytte chancen til at »gå i kirke« et nyt sted, for hjemme ved sin skærm kunne man opleve en gudstjeneste i Holte, Holsted og Holstebro samme formiddag. Stor opfindsomhed blev udvist for at holde mest muligt af det kirkelige arbejde i gang online. Andagter blev lagt ud på Facebook, husbesøg blev aflagt ved telefonopkald, og nogle steder blev der afholdt velbesøgte drive-in-gudstjenester, f.eks. på en parkeringsplads i Aarhus Nord, hvor 1800 »kirkegængere« sad i 530 biler. Arrangementet blev meget positivt anmeldt i en lokal avis, der gav det overskriften: »Kristus er opstanden! Dyt!« (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 13/4). Sådanne arrangementer var ikke underlagt forsamlingsloftet, hvis deltagerne ellers blev inde i deres biler.⁵ Enhver kunne i øvrigt også følge disse gudstjenester hjemme på skærmen.

Præsterne prøvede meget nyt. Præsteforeningens formand Per Bucholdt Andreasen skrev: »Folkekirken lukkede ikke ned den 11. marts 2020, men transformerede sig øjeblikkeligt og satte sig i stand til at møde folk med trøstende ord, forkyndelse og samtale« (*Præsten*, 27/3). Sognepræst Le Klint valgte at se på det lyse i situationen: »Jeg føler, at vi har fået et stærkere fællesskab i Danmark under Covid 19-krisen«. Hun fandt, at danskerne var blevet til ét folk, og »det er meget kirke for mig« (*Præsten*, 11/4). Kommunikationsmedarbejder i Glostrup Provsti, Peter Brandt-Henriksen, var »fuldstændig sikker på, at der er blevet grundlagt nye, stærke relationer til menigheden gennem de spændende og konstruktive tiltag, kirkerne har søsat« (*Præsten*, 24/4). I Herning Kirke plejede der at være en god kirkegang, men sognepræst Bo Knudsen kunne konstatere, at den var blevet endnu bedre, efter at gudstjenesterne er lagt ud på de sociale medier (*Præsten*, 1/5). Der lød dog også mere kritiske røster: Sognepræst Stinna Ahrenst, Søborg, anså fællesskabet for at være et af kirkens vigtigste kendetegn, og derfor var hun meget udfordret af at skulle undervise konfirmander digitalt (*Præsten*, 29/5). En særlig udfordring for præsterne var det, at »alt har skullet gennemtænkes på nyt. Vi har sat os ind i et hav af vejledninger«, som sognepræst Heine Holmgaard, Bedsted, udtrykte det på et medlemsmøde i Præsteforeningen (*Præsten*, 18/9). Som eksempel kunne næv-

4 »Når folkekirken skal spille efter reglerne, men udenfor banen«, www.fkuv.dk.

5 www.km.dk 20/4.

nes, at allerede to uger efter nedlukningen udsendte biskopperne deres fjerde opdaterede vejledning til folkekirkens personale (*Kirke.dk* 26/3).

I kirkelivet var der planlagt meget andet end gudstjenester og kirkelige handlinger, og hele denne virksomhed var hårdt ramt af restriktionerne. Der var f.eks. planlagt et stort Alsangsarrangement i forbindelse med 75-året for Danmarks befrielse⁶, et 100-årsjubilæum for Landsforeningen af Menighedsråd og arrangementer i forbindelse med 100-året for Genforeningen (*Menighedsrådenes Blad* nr. 5), men disse måtte ligesom årsmøder og talrige mindre arrangementer reduceres, aflyses eller udskydes.

Coronaen betød særlige vanskeligheder for den del af kirkelivet, der lagde megen vægt på fællesskabet som en del af den kristne tro. Sognemenighedernes, de kirkelige foreningers og frikirkernes møder kom kun langsomt i gang igen fra sidst på foråret. Særlige vanskeligheder var der for den del af det kirkelige arbejde, der arbejdede med diakoni og international mission. Midlerne til arbejdet kom for en stor dels vedkommende fra genbrugsbutikker og selv i perioder, hvor disse var delvist åbne, var der medarbejdere og kunder, der ikke turde møde op på grund af smittefaren. Det hæderkronede missionsselskab, Mission Afrika, var på nippet til at gå fallit, men blev reddet på målstregen af regeringens løn- og udgiftskompensationspakker og private givers øgede bidrag (*Kirke.dk* 11/9).

Kommunikationen

En ting var coronaepidemien i sig selv, noget andet var myndighedernes kommunikation herom til befolkningen. Det kunne være svært at afkode signalerne: På den ene side var det lovligt at samles under iagttagelse af de til enhver tid gældende restriktioner, men på den anden side lød der stadige opfordringer til at holde afstand og advarsler mod at se (for mange) mennesker. Denne ikke helt tydelige kommunikation kunne få de mest bekymrede til for en sikkerheds skyld at lukke mere ned end nødvendigt ud fra sundhedsmyndighedernes anbefaling. Kirkelige kredse i Danmark synes alle uden videre at have rettet ind efter de skiftende restriktioner. Nogle lagde vægt på at kunne samle mennesker fysisk, og gjorde det i så vid en udstrækning, som sundhedsmyndighederne tillod det. Provst Kirsten Kruchov Sønderby, Aabenraa Provsti, spurgte med undren, hvorfor så mange kirkelige arrangementer aflystes, når sundhedsmyndighederne tillod dem ud fra en tanke om, at de var så betydningsfulde, at de ikke burde undværes:

6 www.alsang.dk.

»Hvorfor aflyser menighedsråd og præster allehånde sammenhænge, når de ikke skal« (*Kirke.dk* 28/10). Andre ville være mere restriktive end sundhedsmyndighederne. Det gjaldt ved de nyuddannede præsters obligatoriske efteruddannelse, der i november afholdt et fysisk kursus efter retningslinjerne. En af deltagerne, Rasmus Jensen, København, ønskede dog, at kurset var blevet afholdt digitalt, dels på grund af smittefaren, dels fordi han mødte kritik af kirkens aktivitetsniveau i en tid, hvor resten af samfundet skulle skrue ned (*Kirke.dk* 27/11). Dette kunne også have at gøre med uklar kommunikation af regler. Sognepræst Anna Jensen i Malt-Folding var i hvert fald frustreret over, at hun efter genåbningen havde haft tjenester i otte forskellige kirker med hver sin fortolkning af reglerne (*Præsten*, 16/10). Frustrationen over de forskellige fortolkninger var ikke mindre hos bedemænd og pårørende ved begravelser (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 12/4). Efter at folkekirkepræster længe havde sagt nej til større begravelsesfølger både i og uden for kirken, viste medierne billeder af en muslimsk begravelse i Aarhus med 400 deltagere (*Kr. Dagblad* 6-7/5). Det kom så frem, at dette ikke var ulovligt efter reglerne, sådan som det ellers havde været forståelsen i folkekirken. Derefter tillod folkekirken større følger udendørs, indtil nye regler gjorde det ulovligt for alle (*Tidehverv* nr. 6). Sognepræst Jarl Ørskov Christensen, Himmelev, klagede over en belastende sen og mangelfuld kommunikation fra myndighederne og fandt, at de mange aflysninger fik mange års menighedsopbygning til at sive ud ad bagdøren (*Præsten*, 9/10).

Det var en vanskelighed i kommunikationen, at de lokale kirker og menighedsråd fik meddelelser fra stifterne, men også kunne finde nyt på sociale medier og på Kirkeministeriets hjemmeside, der måske var først ude med oplysninger. Folkekirken er uden en central og officiel ledelse på landsplan, men da der i coronakrisesituationen var brug for ledelse, opstod der en uofficiel ledelse. Der opstod en såkaldt taskforce, bestående af en biskop, to stiftskontorchefer og en stiftskommunikationschef. Med i denne taskforce inviteredes også repræsentanter for Præsteforeningen, Provsteforeningen og Landsforeningen af Menighedsråd, og desuden deltog Kirkeministeriet med en observatør. Taskforcen var uden beslutningskompetence, men havde det formål at koordinere indsatser og kommunikere fortolkninger og vejledninger.⁷

Særlige udfordringer inden for kommunikation kunne der være for frikirker, kirkelige foreninger og særlige arbejdsgrøner som folkekirkens migrantarbejde. Her lå man i en gråzone mellem kirkeregler

7 »Når folkekirken skal spille efter reglerne, men udenfor banen«, www.fkuv.dk.

og foreningsregler og kunne ikke som sognemenigheder læne sig op ad Kirkeministeriet og stifternes jurister. For migrantmenighederne var der tilmed den vanskelighed, at kommunikationen kun foregik på dansk henvendt til læsere med et stort forhåndskendskab til danske institutioner og hierarkier (*Migrant.dk* 27/5).

Folkekirkens Uddannelses- og Videntcenter, der spiller en voksende rolle i folkekirken – og som ifølge lektor emeritus Hans Raun Iversen havde en medarbejderskare utallig så som sand og et budget omtrent på størrelse med budgettet for teologisk forskning og undervisning på Københavns Universitet (*Præsten*, 26/6) – var hurtigt ude med at analysere en lang række forhold i folkekirken under de første 100 dage med corona. I november udkom en 320 sider lang rapport: »Når folkekirken skal spille efter reglerne, men udenfor banen«. ⁸ Her blev en række af de helt usædvanlige forhold i og omkring folkekirken dokumenteret og analyseret, bl.a. om Folkekirkens organisation, teologien i en krisetid og befolkningens holdninger til folkekirken.

Tidligt gav Coronaen anledning til at drøfte mere principielle spørgsmål: Reddede man i længden flest mennesker ved at lukke samfundet ned eller ved at holde det økonomisk i gang og acceptere flere døde på kort sigt, spurgte politisk redaktør Henrik Hoffmann Hansen i *Kr. Dagblad* 26/3? Var det altid det bedste at føje et år til et liv, hvis det betød, at man samtidigt tog livet ud af det sidste år for en isoleret plejehjemsbeboer? Hårde nedlukninger var et værn mod Covid-19, men hvordan skulle det opvejes mod hensynet til psykisk sårbare, der led under at være udelukket fra socialt samvær, og til dem, der mistede deres økonomiske livsgrundlag? Korshærspræst Morten Aagaard, Aarhus, stillede også et spørgsmål: »Jeg taler med mennesker, der er så angst for at blive smittet, at de slet ikke længere tør leve. Og jeg tænker: Men er du så ikke allerede død?« (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 15/4).

Religion i Danmark

Religionspolitik og religionsfrihed

Flere lovforslag om religionspolitik var ret tydeligt rettet imod militant islamisme. Et lovforslag skulle forhindre modtagelse af donationer på over 10.000 kr. »fra visse fysiske og juridiske personer, der modarbejder eller underminerer demokrati og grundlæggende friheds- og menneskerettigheder«. ⁹ Baggrunden var at hindre islamistiske miljøer med antidemokratiske holdninger i at donere penge til religiøse orga-

⁸ www.fkuv.dk.

⁹ www.ft.dk.

nisationer i Danmark. Med antidemokratiske holdninger tænkte der på kræfter, der ville svække og nedbryde grundlaget for demokrati f.eks. ved modstand mod ligestilling eller ved at true eller forhåne folk på grund af seksuel orientering. Nogle kirkelige kredse fandt forslaget for vidtgående, fordi det mistænkeliggjorde den romersk-katolske kirke, der ikke havde kvindelige præster (*Kr. Dagblad* 7/3 og 21/11). I Luthersk Mission frygtede man, at en sådan lov også ville kunne bruges mod personer, der ikke gik ind for ægteskab af personer af samme køn (*Tro og Mission*, nr. 5).

Socialdemokratiet havde også en plan om, at al forkyndelse skulle ske på dansk, eller i det mindste oversættes til dansk, så der kunne være gennemsigtighed og åbenhed. For Birthe Rønn Hornbech var dette at tage kristne som gidsler i en populistisk jagt på terrorister. Det ville ramme alle mulige fredelige kristne grupper, mens det ikke ville få radikaliserede imamer til lovlydigt at offentliggøre prædikener med kriminelle opfordringer (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 24/10). Debatten om begge forslag fortsatte ind i 2021.

Debatten om forbud mod omskæring af drenge dukkede op igen politisk, efter at en række sundhedsfaglige grupper havde trukket sig ud af arbejdet på en vejledning om omskæring af drengebørn, og efter at et beslutningsforslag om at forbyde omskæring af drenge under 18 år var fremsat til folketetinget. En stor avis talte om »Folketingets selvfølgelige pligt til at beskytte sagesløse småbørn mod overgreb« (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 30/9). I samme avis skrev sognepræst Marie Høgh, at man også varetog barnets tarv ved at tænke på dets åndelige tilhørsforhold, og at jødernes troende hjerter skulle respekteres. Ellers ville individualismen have sejret som ideologi, og det gyste hun ved tanken om (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 5/9). Kirsten M. Andersen, formand for Grundtvigsk Forum, var imod omskærelse, men også imod et forbud, fordi hun anerkendte skikkens store betydning for andre religiøse grupper. Hun satte også spørgsmålet i forbindelse med manglende religiøs dannelse i dagens samfund, idet hun fornemmede, at »politikere og alle vi andre simpelthen ikke har sprog til at inddrage det religiøse i samtalen« (*Grundtvigsk Tidende* nr.7). De fleste biskopper meldte kritisk ud om forslaget (*Kr. Dagblad* 10/9), der endte med ikke at få politisk opbakning, bl.a. fordi statsminister Mette Frederiksen meldte ud, at Danmark måtte beskytte sine jøder, der måtte have frihed til at udøve deres tro (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 12/9).

Folkekirken ydre rammer

Migranter og migrantmenigheder

Kirkepolitik fyldte meget lidt i regeringens arbejde. Kirkeminister Joy Mogensen spillede en meget tilbagetrukket rolle, men på et enkelt område skinnede regeringens politik igennem. Et igangværende lovforberedende arbejde for at forbedre herboende kristne migranternes tilknytning til folkekirken blev stoppet. Det var vokset frem nedefra i de senere år, først gennem lokale initiativer omkring samarbejde med kristne migranter. Derefter havde Folkekirken Mellemkirkelige Råd taget sagen op og fremsat et forslag, og med basis i dette havde den tidligere kirkeminister Mette Bock nedsat et lovforberedende udvalg til at arbejde med sagen. Dette udvalg havde imidlertid været sat på pause siden regeringsskiftet. Dette var med til at gøre Hans Raun Iversen »eddikesur på statsstyret i folkekirken«, for efter hans opfattelse var folkekirken stadig i nogle henseender tæt på at opføre sig som en apartheidkirke (*Kirke.dk* 24/8). Han mente, at arbejdet i det lovforberedende udvalg var gået i stå, fordi det skulle afvente statsministerens spindoktors køreplan (*Præsten*, 24/7). Udvalgsarbejdet blev senere i efteråret nedlagt i stilfærdighed af kirkeministeren.

Klima

Der var i starten af året fokus på folkekirken forhold til klimaet: den grønne omstilling, kirkens klimaaftag og grøn brug af kirkens jorder. Partiet Alternativet ønskede folkekirken jorder omlagt, og folketingets kirkeudvalg afgav en betænkning med forslag til folketingsbeslutning om krav om økologisk drift og urørt skov på folkekirken arealer.¹⁰ Ganske vist betød folkekirken decentrale opbygning, at afgørelsen af sådanne spørgsmål lå hos de enkelte menighedsråd, men kirkeministeren inviterede Landsforeningen af Menighedsråd til møde for at drøfte folkekirken bidrag til den grønne omstilling.¹¹ De projekter, kirkeministeren kunne støtte via midler fra den særlige udviklingsfond i ministeriet, blev øremærket den grønne omstilling. Det hed i kirkeministerens indstilling: »Folkekirken kan med sin daglige drift, mange bygninger og mange udendørs arealer på forskellige måder bidrage til den grønne omstilling.« Den folkekirkelige Udviklingsfond ville med indsatsområdet *Klimaet og kirken* gerne bidrage til at fremme grøn omstilling og klimavenlige løsninger med respekt for den historiske

¹⁰ www.ft.dk/samling/20191/beslutningsforslag.

¹¹ www.menighedsraad.dk 8/10.

arv, som folkekirken har ansvaret for.¹² Tidligere kirkeminister Bertel Haarder beklagede denne ensidighed og ville hellere have brugt pengene på korsang end på ukrudtsdampere og isolering (*Kirke.dk* 25/11).

Også hos biskopperne var der fokus på den grønne omstilling. På bispemødet i januar udarbejdedes en målsætning om at reducere CO₂-udslippet i samme målestok som den øvrige del af samfundet, og man ønskede nedsat en særlig klimaarbejdsgruppe hertil (*Kirke.dk* 17/1). En række kristne NGO'er udgav »verdensmålsbogen«, hvor bl.a. Folkekirkens Nødhjælp og Folkekirkens Mellemkirkelige Råd stillede sig bag FN's verdensmål og gav bibelsk baggrund og ideer til refleksioner og handlinger fra enkeltpersoner, kirker og menigheder i arbejdet for at gøre verden til et bedre sted.¹³ Før Coronaen ramte landet og overskyggede meget andet, forlød det en overgang, at klimaspørgsmålet skulle være en del af det stort anlagte alsangsprojekt i forbindelse med fejringen af Danmarks befrielse i 1945. Det fik bladet *Tidehverv* til at skrive, at hvis besættelsen havde handlet om klimaomsorg, så havde vi været bedre tjent med vegetaren Hitler og de kålspisende tyskere end de bøfspisende angelsaksere (*Tidehverv* nr. 4).

Folkekirkens indre linjer

To nye biskopper

En tidligere præst i folkekirken, Peder K. Roulund, fandt, at der var blevet for meget magt til biskopperne i folkekirken. Hvor de tidligere nøjedes med at føre tilsyn med at forkyndelsen holdt sig inden for en bred definition af evangelisk-luthersk kristendom, fandt han, at de var ved at udvikle sig til vogtere af »folkekirkens normaltilstand« (*Grundtvigsk Tidende* nr. 6), og han ønskede derfor åremålsansatte biskopper. Det tema var dog ikke meget til debat, da de to største danske stifter fik nye biskopper, begge efter at have haft kvindelige biskopper i 25 år. Grønlands Stift er geografisk størst, og Helsingør Stift er størst i folketal. Folkekirken i Grønlands Stift stod medlemsmæssigt stærkere end i de ti andre stifter i folkekirken, for her var 96,4 % medlemmer af folkekirken, hvilket var det højeste i folkekirken, mens Helsingør Stift med et medlemstal på 67,1 % havde det næstlaveste.¹⁴

I Grønlands Stift var der fire kandidater til embedet som biskop, og den 44-årige provst Paneeraq Siegstad Munk blev valgt. Deroppe var

¹² www.km.dk/ministeriet/udviklingsfond.

¹³ www.verdensmaalsbogen.dk/forord/

¹⁴ www.km.dk/folkekirken/kirkestatistik/folkekirkens-medlemstal. Tal for Grønland, *Præsten*, 7/2.

der i årets løb en kampagne i forbindelse med den globale antikolonialisme. Den afgående biskop, Sofie Petersen, gik i rette mod kirkelige grupper, der kom udefra og ville drive mission i Grønland (*Kr. Dagblad* 14/1 og 17/1). Missionæren Hans Egedes statuer blev overmalede, og det blev debatteret, om hans statue overhovedet skulle blive stående i Nuuk, som han grundlagde for snart 300 år siden under navnet Godthåb, men en afstemning gav flertal for at bevare statuen (*Kr. Dagblad* 24/6. 1/7. 22/7).

Før bispevalget i Helsingør Stift tog en gruppe præster initiativ til nogle indledende møder, hvor der skulle være fokus på, hvad indholdet i bispeembedet var og burde være. Tidligere havde kirkelige retninger taget initiativ til opstilling af kandidater, men da den »holdningsbaserede folkekirke« ikke mere fandtes, var tiden måske også løbet fra kravet om 75 stillere for at kunne kandidere til bispestillingen, lød det fra sognepræst Thue Petersen, Hellerup (*Præsten*, 21/2). Der endte med at blive fire kandidater til valget. To af kandidaterne var fra stiftet, og to var provster. Den første kandidat på banen var den lokale provst Peter Birch, Gentofte, der tillige var formand for Danmarks Provsteforening, og som havde samlet mange stillere og en bred opbakning til sit kandidatur. Siden stillede også provst Ulla Thorbjørn Hansen, Slagelse i Roskilde stift, sognepræst Eva Holmegaard Larsen, Nødebo, og sognepræst Asser Skude fra Bellahøj i Københavns Stift, op i valgkampen. Det blev ikke en valgkamp på åbenlyse teologiske og kirkelige forskelle. Der var måske en tendens til, at Eva Holmegaard Larsen lagde særlig vægt på folkekirkens rummelighed, Ulla Thorbjørn Hansen på kirkens aktiviteter, og Asser Skude på kristenforfølgelser og religionspolitik (*Menighedsrådenes Blad*, nr. 7). Coronanedlukningen af kirkerne i foråret støttedes af de to mandlige kandidater, mens de to kvinder ville have holdt kirkerne åbne (*Kr. Dagblad* 29/8). Valgresultatet blev, at den 58-årige Peter Birch blev valgt i første runde med 53 % af stemmerne. Den anden provst, Ulla Thorbjørn Hansen, fik 26 %. De to sognepræster fik færrest stemmer, Eva Holmegaard Larsen 18 % og Asser Skude 3 % af stemmerne. Efter valget udlagde professor Lisbet Christoffersen valgresultatet således, at Peter Birch var kendt som en fremragende organisator og en dygtig teolog, og selvom han blev udfordret på teologien af Eva Holmegaard Larsen, på kirkens udfarende rolle af Ulla Thorbjørn Hansen og på religionsmødet af Asser Skude, så valgte flertallet ham, i tro på at han kunne rumme det hele (*Kirke.dk* 14/10).

Menighedsrådsvalget

Det lykkedes ved hjælp af lidt nytænkning at gennemføre menighedsrådsvalget ved at udskyde det lovpligtige orienteringsmøde og ved at afvikle selve valgene den 15. september. Valgforsamlingerne kunne f.eks. forlægges til kirkerummene, hvor der var mere plads efter gældende afstandsrestriktioner.

Offentlige valgforsamlinger var den nye afstemningsform (*Menighedsrådenes Blad*, nr. 1). Der havde ved de foregående menighedsrådsvalg været et stadigt faldende antal afstemningsvalg, selvom dette hidtil var blevet anset som udgangspunktet. I praksis havde man ved de seneste valg langt de fleste steder valgt nye menighedsråd via aftalevalg, hvor man lokalt havde talt sig frem til en fællesliste, undertiden ved repræsentanter for forskellige kirkelige retninger. Fra 2020 var valgloven ændret, så de nye menighedsråd skulle vælges ved en offentlig valgforsamling, hvortil alle medlemmer med valgret kunne møde op og lade sig opstille til valget.

Som altid blev der lavet en kampagne for at få folk til at stille op til valget. Her blev der bl.a. slået på, at folkekirken var for alle medlemmer, og at man derfor ikke behøvede at være kirkegænger for at sidde i menighedsråd. Den udmelding kaldte sognepræst Ulla Kristiansen, Rind-Kollund for den største misforståelse: Velvidende at der var brug for mange forskellige talenter i et menighedsråd, var der også brug for at menighedsrådsmedlemmer deltog i gudstjenesterne (*Kirke.dk* 19/6). Undervejs argumenterede en menighedsrådsformand, Hans Jørgen Hansen, Engesvang, for helt at nedlægge menighedsrådene. De administrative krav i statskirken var blevet så store, at der alligevel var brug for professionelle konsulenter, og derfor foreslog han at overlade administrationen til eksperter og lade de lokale tage sig af at være kirke, dvs. tage sig af forkyndelse, undervisning, mission og diakoni (*Jyllands-Posten* 16/8).

Den nye valgform fungerede godt. Det kunne være lidt administrativt tungt, men fordelene var den lidt større åbenhed, der blev omkring valget lokalt. I det store Aarhus Domsogn mødte 52 stemmeberettigede op, og de valgte på et fire timer langt møde 15 medlemmer til det nye menighedsråd, ud af 19 opstillede kandidater (*Menighedsrådenes Blad*, nr. 8). Om sammensætningen af de nye menighedsråd kunne det konstateres, at 40 % af de valgte var nye i menighedsrådene, mens det derimod var nærmest umuligt at danne sig et billede af, hvad den nye valgform ellers betød, f.eks. med hensyn til medlemmernes kirkegang og kirkelige holdninger. Var det mon i højere grad folk fra kirkens indkreds, der blev valgt ved den nye form? Hvad med de kirkelige ret-

ningers repræsentation? Indre Missions blad nævnte et par eksempler på resultater: Man havde fremgang ved valget ved en valgforsamling i Gellerup sogn, mens Indre Missions repræsentation i Herning Sogn var blevet mindre efter et afstemningsvalg der (*Impuls* nr. 24). Der var nemlig i den nye valglov stadig mulighed for at fremkalde et egentligt afstemningsvalg ved efterfølgende at udfordre den på valgforsamlingen valgte liste med en anden liste, men dette skete kun i ganske få, nemlig 21, sogne (*Menighedsraad.dk* 19/11). I Herning Sogn skyldtes det uenighed om musikstil (*Weekendavisen* 20/10). Andre steder var afstemningsvalg forårsaget af uenighed om kirkens udsmykning, af den helt principielle holdning, at der altid burde være afstemningsvalg på den hidtidige måde, eller fordi grupper eller enkeltpersoner i utilfredshed med resultatet af valgforsamlingen havde opstillet en egen liste (*Kirke.dk* 4/11 og 13/11).

Præstemangel

Der blev talt om præstemangel, for der havde de senere år ofte kun været få ansøgere til en del af landets præsteembeder, især i områder langt væk fra uddannelsesstederne i Aarhus og København: I oktober 2019 var der 25 embeder, der ikke blev besat efter at være slået op, og på fem år havde 61 flere præster forladt deres embeder, end der var kommet nye til fra Pastorseminariet (*Kirke.dk* 28/1).

Der var dog nogen usikkerhed om, hvordan problemet kunne og skulle løses. Præsteforeningen var med på, at der var behov for en midlertidig lov med adgang til præstegerningen for »andre akademikere eller faggrupper«, men man drøftede også om strukturændringer havde indflydelse på, at ældre kolleger stoppede tidligt, eller at andre kolleger helt valgte præstegerningen fra på grund af arbejdsmiljøet (*Præsten*, 31/1). Man ville gerne have teologer, der havde fundet andet arbejde, ind i folkekirken (*Kirke.dk* 28/1). Man ville have øget indsatsen over for de teologistuderende på universiteterne, så flere kunne få øjnene op for den karrieremulighed, det er at være præst i folkekirken (*Præsten*, 21/8). Der var 100 ledige teologer, og det kunne umiddelbart virke paradoksalt, at man alligevel havde svært ved at få stillinger besat, men man erkendte, at der kunne være mange grunde til det (*Præsten*, 23/10). Når Præsteforeningen også pegede på forbedringer i præsternes løn-, arbejds- og ansættelsesforhold som en vej til at løse problemet, svarede kirkeministeren, at hun ikke kunne aftale løn, men at hun gerne ville se på muligheder for at rekruttere bedre og fastholde bedre (*Præsten*, 20/3).

Der var rekordstore optag af nye teologistuderende. 516 havde søgt

ind på teologistudiet på de to universiteter, flertallet med teologi som første prioritet (*Kirke.dk* 19/8). På grund af dimensioneringen (adgangsbegrænsning) kunne kun 228 starte på studiet, heraf 143 i København. (*Kirke.dk* 10/8). Det kunne siges at være paradoksalt, at der overhovedet var en sådan adgangsbegrænsning i en tid med præstemangel. Hvis denne store årgang endte med at færdiggøre studiet, gå på Pastorseminariet og derefter søge præsteembede, ville problemet med præstemangel være løst på længere sigt. Men i årenes løb havde der været stort frafald på teologistudiet, og selv af dem, der havde gået på Pastorseminariet, endte kun 70 % med at blive præster (*Kirke.dk* 28/1). Derfor var der færre ansøgere, end der teoretisk set burde være. Et konservativt folketingsmedlem, Birgitte Bergman, ville have det teologiske studium helt fritaget fra den almindelige dimensionering på universiteterne, så der kunne uddannes det tilstrækkelige antal teologer (*Kirke.dk* 12/11). Dette ville også løse et særligt problem, som Menighedsfakultetet havde. Der var for få pladser på kandidatstudiet i teologi på Aarhus universitet til dem, der havde taget en bachelorgrad fra Menighedsfakultetet, og nogle af disse teologistuderende kunne ikke være sikre på at kunne afslutte deres studier på et dansk universitet. De blev således stillet i en vanskelig situation, der også måtte siges at være paradoksal, da der samtidigt indførtes en alternativ vej til præstegæringen for ikke-teologer.

Joy Mogensen afviste, at optagelse af flere teologistuderende var vejen frem, med henvisning til den store ledighed (*Kirke.dk* 1/12). Hun fik bredt politisk flertal for en ny midlertidig lov om akademikers adgang til præsteembede i folkekirken.¹⁵ Loven lagde ikke op til nogen let genvej til at blive præst. Muligheden gjaldt kun personer med en akademisk uddannelse i forvejen, og disse skulle gennemgå et grundigt teologisk kursus på universitetet for egen regning samt deltage i Pastorseminariets undervisning på SU. Med denne lov holdt man den faglige, teologiske fane i præstestanden højt, men fremtiden måtte vise, om denne alternative vej til præstetjenesten var så lang og dyr, at den måske ikke ville blive attraktiv eller mulig for ret mange.

Liturgi, dåb og nadver

I året 2020 skulle biskoppernes forberedende arbejde med liturgi, dåb og nadver have nået sin afslutning, men det endte dog med at blive udsat til 2021. Høringsfasen blev udsat på grund af pandemien, der nok

¹⁵ www.retsinformation.dk/eli/lta/2020/2067 (set 20. april 2021).

også har betydet, at der i årets løb blev talt mest om mulighederne for overhovedet at afholde gudstjenester og under hvilke forhold.

Nogen debat om liturgi var der dog. Sognepræst Agnethe Raahauge rådede biskopperne til at bruge deres myndighed til at indskærpe præster og menighedsråd, at de havde at holde sig til de autoriserede ritualer (*Tidehverv* nr. 2). At der i begyndelsen af året stadig blev foretaget nye liturgiske eksperimenter, fremgik af følgende eksempel på et natkirkearrangement fra Grundtvigskirken på Bispebjerg. Her førte sognepræst Vibeke Bidstrup gennem ti aftener samtaler med forskellige kulturpersonligheder om hvert af de ti bud, efterfulgt af en pause med gin og tonic – og senere dialog med nogle af deltagerne, der ofte beskrev arrangementet som en intimkoncert, mens hun som præst selv forsøgte at skabe en religiøs stemning med lys (*Præsten*, 28/2).

Debatten om liturgi fik nye aspekter udefra, da det ved dom blev afgjort, at ikke alt, hvad man i kirken kaldte gudstjeneste, også juridisk set var en gudstjeneste. At en domsafgørelse herom blev truffet, hang sammen med en særlig aftale om, at der ikke skal betales KODA-afgift for musik, der spilles til en gudstjeneste. Der skal der derimod ved koncerter, også i kirker. Spørgsmålet var, om musik kunne komme til at spille så stor en rolle ved et arrangement, at det i virkeligheden skulle regnes som en koncert, selvom arrangørerne selv forstod det som en gudstjeneste? Københavns byret fandt musikkens betydning for natkirkens arrangementer i Domkirken så væsentlig, at disse »i ophavsretslovens forstand ikke kan anses som gudstjenester, hvor religiøse handlinger eller ritualer er det væsentlige« (*Præsten*, 24/1).

Hos de grundtvigske blev forskellige positioner til liturgien trukket op i et magasin. Friskoleleder Lis M. Staunstrup, Varde, frygtede, at en mere fri liturgisk ordning med deraf følgende lokale forskelligheder ville føre til, at alle risikerede at blive kirkefremmede, ikke bare i andre sogne, men også ved liturgiske eksperimenter i deres egen kirke. På den måde gjaldt det, at »der er frihed i strammeriet«. Over for dette talte sognepræst Louise Højlund, Aarhus, for at give frihed til at være kirke til tiden, så præsterne kunne formulere deres egne kollekthønter, skrive egne salmer, bruge en anden velsignelse eller trosbekendelse og i det hele taget lægge alt dødt fra sig. Lektor Kirsten M. Andersen fandt, at ingen præst ejede menigheden og derfor heller ikke bare kunne lave noget om uden i samtale med menigheden. Hvem var så menigheden? Uddannelsesleder Ulla Morre Bidstrup fra Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter gik ud fra et menighedsbegreb, der var så bredt, at det måtte være en fælles folkekirkelig opgave at bestemme formen på den lokale gudstjeneste. Det kunne synes at tale for den

nuværende ordning med en autoriseret liturgi for hele landet, men hun talte dog ikke for dette, men for liturgisk frihed hånd i hånd med et kvalitetsarbejde omkring liturgien (*Grundtvigsk Tidende*, nr. 3).

Sognepræst Birgitte Engholm Kragh, Vesterbro, udgav en bog om den fremtidsgodkendte folkekirke.¹⁶ Hun præsenterede nogle særlige gudstjenester, der var målrettet segmentet af spirituelt interesserede 25-50-årige på Vesterbro. Den gruppe kom ikke i kirken ellers, men Birgitte Kragh Engholm havde »kompromisløst« udviklet gudstjenester netop til dette segment, og åbenbart med succes. Men hvad betød dette for folkekirken som helhed, da den jo er til for alle aldersklasser og grupper? Noget af den debat dukkede op i forbindelse med en annonce. Da der ikke kunne afholdes påskegudstjenester i kirkerne, indrykkede folkekirken (!) i stedet en stor annonce i landsdækkende aviser. I lyrisk form lød påkehilsenen: »Påske er, at livet altid løber i forvejen. / Når du halser afsted med hudsult og håndsprit / hjemmeskole og åndenød / så er livet altid forude. / Og se, i dag vender han sig om / og smiler til dig. / Så er det påske. / Folkekirken ønsker glædelig påske« (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 12/4). Teksten, der altså hverken nævnede korset eller opstandelsen, Gud eller Jesus, var forfattet af provst Kirsten Jørgensen, Frederiksberg, der havde søgt at nå ind til kernen af påskeevangeliet uden at være for dogmatisk og indforstået, men at udtrykke det i et andet sprog end det vanligt kirkelige (*Kr. Dagblad* 21/4). Teksten blev kritiseret af sognepræst Tom Thygesen Daugaard, Herlufsholm, der savnede »et lille kvæk om ham der Jesus«, og af sognepræst Jesper Bacher, der sammenlignede indholdet med det optimistiske budskab i sangen om, at der altid kommer en sporvogn og en pige til (*Kr. Dagblad* 15/4). Landsleder i Evangelisk Luthersk Netværk, Dorte Sig Leergaard, spurgte: »Hvorfor ikke dele påskens budskab om, at Kristus opstod med hud og hår, og at det for al tid betyder, at enhver, som tror på ham, ikke skal fortabes, men have evigt liv?« (*Kr. Dagblad* 30/4). Biskop Peter Skov-Jakobsen, København, forsvarede teksten varmt. Han fandt, at det var folkets kirke, der talte til folket med denne tekst, og det var netop folkekirkens pligt som samfundsberørende institution at kommunikere så bredt i landsdækkende kriser, at så mange mennesker som muligt kunne blive mindet om kirken og næret af det store håb (*Kr. Dagblad* 28/4).

Påsketeksten som udtryk for en moderne kommunikation i nye, anderledes ord blev indirekte en replik ind i den løbende debat om

16 Birgitte Kragh Engholm: *Den fremtidsgodkendte folkekirke i tænkning og praksis. Gudstjeneste. Salon. Event*, København 2020.

gudstjenesten i fremtiden: Kunne det kristne budskab omsættes til andre og nye ord og almenmenneskelige vendinger uden at blive ændret indholdsmæssigt?

Den liturgiske debat om nadveren fik også nye dimensioner på grund af Coronaen. Problemstillinger, man af gode grunde ikke havde tidligere, dukkede op. Kunne man fejre nadver hjemme ved skærmen, mens man deltog i en gudstjeneste, der blev streamet fra ens egen kirke? Kunne man med rette selv tage brød og vin frem og deltage i nadveren, når nu man var forment adgang til menighedens fællesskab? Et lignende spørgsmål havde man vel før debatteret i forbindelse med radio- og TV-transmissioner, men ikke i en situation, hvor alle kirker var lukkede og gudstjenesten streamet. Provst Betty Grønne Ahrenfeldt, Skive, fandt, at man var i en force majeure-situation, og derfor opfordrede hun til at være klar til at foretage flere hjemmealtergange, men fremlagde også et par konkrete forslag til, hvordan man enten kunne holde højtideligt nadver hjemme i stuen i forbindelse med en transmitteret gudstjeneste, eller som alternativ en rituel optakt til påskefrokosten (*Præsten*, 27/3). Biskop Peter Skov-Jakobsen opfordrede til at deltage i nadveren derhjemme ved radioen den søndag, da Bibelen 2020 skulle have været fejret (*Folkekirken.dk* 21/3). Biskop Marianne Gaarden, Lolland-Falster, opfordrede også til, at man selv tog brød og vin/saft frem og deltog i nadveren ved skærmen. Hun kaldte det en nødløsning, men forsvarede denne med, at indstiftelsesordene og den enkeltes tro var det vigtige i nadveren. Christian Grund Sørensen, sognepræst i Aalborg og postdoc, så ikke det digitale som konkurrence til det menneskelige nærvær, men måske som redningen for det: »Det digitale fjernvær er blevet det nye normale« (*Kirke.dk* 19/3).

At praktisere digital nadver var professor Bo Kristian Holm, Aarhus Universitet, imod. Nadver uden en menighed var i strid med luthersk teologi, der netop tænkte ordet, brødet, vinen og menigheden sammen, så menighedens deltagelse var en del af budskabet, hvorfor nadveren krævede samtidighed og fysisk tilstedeværelse. Man kunne høre en prædiken på nettet, men Luther havde advaret mod at privatisere nadveren (*Kr. Dagblad* 27/4; *Kritisk Forum for Praktisk Teologi*, nr. 159). Sognepræst Jesper Bacher var også imod: Ved indstiftelsen af nadveren var det det konkrete brød og den konkrete vin, der var indviet, »ikke alt muligt brød og vin inden for en uoverskuelig radius« (*Kr. Dagblad* 23/3). En gruppe missionske præster ville heller ikke holde digital nadver, og valgmenighedspræst Henrik Højlund, Aarhus, begrundede det i en luthersk nadverteologi: Nadveren var ikke en symbolsk forkyndelse af syndernes forladelse, for i et luthersk syn havde

man en mere konkret, fysisk opfattelse af sakramentet og Kristi nærvær i elementerne. Han ville derfor hellere vente med at fejre nadver, til det igen blev muligt med fysisk tilstedeværelse, og i mellemtiden kunne man gå og blive sulten efter det (*Kr. Dagblad* 26/3). Også katolikker blev sultne. For dem var nadveren kun gyldig, hvis en præst indviede elementerne, så digital nadver var udelukket for dem. I stedet henviste biskop Czeslaw Kozon til at bede og fejre en åndelig nadver, der bestod i udtrykke sin tro på nadveren i bønnens form (*Kr. Dagblad* 30/3).

Biskop Marianne Christiansen, Haderslev, balancerede. Hun slog på, at nadverens aspekt af fællesskab faktisk blev varetaget, nemlig på den måde, som fællesskab virkede på i en nedlukningstid. »Mange mennesker har nettet og de virtuelle fællesskaber som en del af deres daglige liv«. Den virtuelle nadver gav kun mening som afledt af den fysisk tilstedeværende fejring, altså i en nødsituation, hvor man var afskåret fra det. Hun ville give plads til flere praksisser, så man kunne fejre nadver på de måder, som var mulige og betydningsfulde for hver enkelt og i overensstemmelse med den nåde, nadveren formidlede (*Kr. Dagblad* 24/3). Interreligiøs konsulent Mogens Mogensen, Christiansfeld, foreslog den mellemvej, at den enkelte familie holdt nødnadver derhjemme og selv foretog indstiftelsen. Derved var den teologisk gyldig ligesom en nøddåb. Man kunne få det store fællesskab med ved at holde skærmen åben og sige indstiftelsesordene efter præsten (*Kr. Dagblad* 28/3).

Teologiske debatter

Bibelen 2020

Der udkom en ny bibeloversættelse. Bibelselskabets generalsekretær, Birgitte Stoklund Larsen, havde været projektleder i arbejdet. Hun kaldte det hele Danmarks nye Bibel, en folkebibel, der skulle supplere den autoriserede oversættelse, ikke erstatte den. Der var taget hensyn til teksten og tiden, mindre til den kirkelige tradition, fordi den ikke skulle autoriseres. Den lagde vægt på at gengive meningen bag de bibelske billeder, så budskabet blev forståeligt for en moderne dansker. Ordet »synd« fandtes således ikke, men begrebet var gengivet med andre vendinger (*Præsten*, 20/3).

Bibelen 2020 blev meget forskelligt modtaget. Mest kritisk var modtagelsen i bladene *Nyt Liv* og i *Tidehverv*. I bladet *Tidehverv* kaldtes resultatet »nok så meget et tidsåndsmanifest som en oversættelse«, og sognepræst Christian Langballe, Tjele, talte om »terapeutisk pluddersprog« og »klistret velfærdshumanisme« og mente, at præster ikke turde tage ordet synder i deres mund, for de »har ved at konsultere

deres indre facebookprofil allerede konkluderet, at det er der ikke mange »likes« i« (*Tidehverv* nr. 5 og 6). Cand.mag. Lise Bostrup var imod oversættelsens omskrivelser for at fremme et inkluderende og kønsneutralt sprog (*Tidehverv* nr. 7). Nyt Liv var en lille, teologisk konservativ folkekirkelig organisation, der udgav et magasin nogle gange om året. Her gav cand.theol. Henrik Gren Hansen den vistnok grundigste anmeldelse af oversættelsen over hele 85 sider. Han gennemgik principperne og arbejdsgangen bag oversættelsen og bibelsynet hos oversætterne. Han nævnte både teologisk gode og dårlige sider ved oversættelsen – de dårlige var dog klart dominerende. Han vurderede, at oversættelsen fortonede syndens alvor, nedtonede Jesu guddommelighed, havde et for positivt menneskesyn, svækkede evighedsperspektivet og var en bibel »uden synd og nåde«. Derfor mundede artiklen ud i en advarsel mod at bruge oversættelsen (*Nyt Liv*, nr. 2). Også uden for den kirkelige højrefløj blev oversættelsen vurderet. Pastor emer. Lars Paludan fandt billedsproget elimineret fra Johannesevangeliet i den nye oversættelse og anså det derfor som fatalt, hvis oversættelsen vandt indpas som gudstjenstlig læsning (*Præsten*, 16/10). Oversættelsen blev derimod hilst velkommen i Luthersk Missions blad. Generalsekretær Søren Skovgaard Sørensen hilste den nye oversættelse velkommen, fordi den kunne være anledning til en samtale om Bibelen med naboerne, for man skulle huske, at naboerne ikke tænkte på samme måde som trofaste missionshusbrugere, så det nyttede ikke at Bibelen talte et sprog, der var vanskeligt at forstå for naboerne (*Tro og Mission*, nr. 4).

En detalje i oversættelsen vakte mod forventning særlig opsigt, endda internationalt, og det var oversættelsen af ordet »Israel« (*Weekendavisen* 1/5). Ordet »Israel« var hyppigt anvendt i oversættelsen af det Gamle Testamente, men i Ny Testamente var det oftest omskrevet til »det jødiske folk« eller »jøderne«. Man havde søgt at undgå den misforståelse hos læseren, at »Israel« i Ny Testamente identificeredes med den moderne stat Israel. Nogle satte imidlertid dette valg i forbindelse med antisemitisme og så en sammenhæng mellem dette og Israelkritiske kommentarer i medierne fra præster og biskopper – hermed hentydedes nok til biskop Marianne Christiansen, der havde udtalt, at kristen støtte til zionismen var i modstrid med den kristne tro og groft misbrug af Bibelen (*Udfordringen* 20/9. *Kr. Dagblad* 17/8.12/9). Den Danske Israelsmission rykkede ud med en beroligende forklaring til det internationale publikum, selvom også denne forening havde sine reservationer mod detaljer i oversættelsen, »also regarding the translation

of 'Israel'«¹⁷. Bibelselskabet lyttede til kritikerne og gik ind i en saglig dialog. Birgitte Stoklund Larsen oplyste, at der ville blive foretaget rettelser i næste oplag, og her kom »Israel« ind yderligere 30 steder, hvor der faktisk henvistes til »Israel« som et geografisk sted (*Kr. Dagblad* 2/5, 12/5, 27/8. *Tro og Mission* nr. 8).

Offentlighedsteologi

Tankegangen bag det forholdsvis nye begreb offentlighedsteologi var, at det offentlige liv havde brug for input fra de overvejelser, som teologien kunne bidrage med – samt en erkendelse af, at nutidens teologi ikke i tilstrækkelig høj grad havde varetaget denne opgave. Med støtte fra et fond, der faciliterede den slags overvejelser, havde der været nedsat en arbejdsgruppe på 12 personer, teologer og enkelte lægfolk. Disse havde mere principielt overvejet, om man som kirke eller som kristen/præst/biskop burde udtale sig om samfundsmæssige forhold, og i bekræftende fald hvilke. Der udkom et hæfte, hvor forholdet mellem aktuelle samfundsspørgsmål og kristendommen blev tematiseret, ikke for at give entydige svar, men for at fremme refleksion over forholdet mellem kristendom og samfund.¹⁸ Der blev på Christiansborg i januar afholdt en høring om kristendommens bidrag til og rolle i samfundet på initiativ af Folkekirkens Mellemkirkelige råd og Folkekirkens Uddannelses- og videnscenter, og der deltog et bredt udsnit af danske kirkefolk sammen med folketingsmedlemmer (*Præsten*, 14/2). Fra grundtvigsk side blev der afholdt et debatmøde om offentlighedsteologien, og sognepræst Kristian Bøcker, Jelling, advarede her mod en offentlighedsteologi, der gik i retning af moralsk og/eller politisk udmøntning af kristendommen. I stedet skulle man hellere engagere sig ude i samfundet som enkeltpersoner (*Kirke.dk* 26/2).

Fra de folkekirkelige foreninger og frikirkerne

Den ene af de oprindeligt tre store kirkelige retninger i folkekirken, Kirkeligt Centrum, valgte efter års tilbagegang at nedlægge sig selv (*Kr. Dagblad* 26/2). Inden for grundtvigianismen havde den mest organiserede del, Grundtvigsk Forum, indtil sidste år kaldt sit blad for *Dansk Kirketidende*, men det havde nu taget navneforandring til *Grundtvigsk Tidende*. Dette kunne i sig selv muligvis tolkes som en udvikling i retning af mindre »kirke« og mindre »dansk«. Lidt af den

17 en.wikipedia.org/wiki/Danish_Contemporary_Bible_2020; www.bibelselskabet.dk/new-danish-bible-2020-and-israel (set 20.04.2021).

18 www.offentlighedsteologi.dk.

samme udvikling så nogen i den nye, og på forhånd meget omtalte, udgave af *Højskolesangbogen*. Mange helt nye sange var taget med, ikke mindst af kendte forfattere og kulturpersonligheder. Særlig opmærksomhed vakte det, at sangen »Ramadan i København« kom med. Det var første gang en sang med muslimsk baggrund blev taget ind i *Højskolesangbogen*, idet sangen dog ikke udtrykte nogen reklame eller noget forsvar for Islam. Tidligere højskoleforstander Jørgen Carlsen, der havde været formand for udvalget, kaldte ramadansangen et genrebillede: Den gav os andre et indblik i hvordan nogen i landet levede (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 7/11). Kritisk mod den nye sangbog var højskoleforstander Thue Kjærhus, Rønshoved. Han talte om en særlig storbyiscenesættelse af mangfoldigheden, for hvorfor skulle sønderjyder og jøder så ikke også have en sang med i bogen? Han beklagede udeladelsen af gamle kernesalmer som »Du Herre Krist«, og fandt ikke, at Bob Dylans sange hørte hjemme i *Højskolesangbogen*, for de kunne kun synges af Bob Dylan (*Morgenavisen Jyllands-Posten* 12/11). Grundtvigsk Forum kom i økonomiske vanskeligheder under nedlukningen. Man plejede at finansiere en stor del af sine aktiviteter gennem udlejning af lokaler i Vartov til kulturelle og kirkelige aktiviteter, men da dette blev umuliggjort, stilledes foreningen i en vanskelig situation (*Kirke.dk*. 20/5).

I Indre Mission mærkedes pandemien også hårdt på økonomien og arbejdet. Man led også i denne organisation under, at virksomheder, der traditionelt plejede at generere penge til missionsarbejdet, hørte til brancher, der var hårdt ramt: Rejsebureauet Felix Rejser og hotel Hebron i København, der mistede 620 bestillinger på overnatninger på en time (*Impuls*, nr. 26). I marts blev 74 medarbejdere dog sendt hjem med lønkomensation (*Kr. Dagblad* 25/3). Indre Mission plejede at samle mange mennesker til deres bibelcampings om sommeren, og der var planlagt sådanne på 33 lokaliteter, men ingen kunne gennemføres som planlagt. Enkelte blev aflyst, andre bevaret i den form, at man transmitterede bibeltimer og foredrag til campingvogne og telte. Da folkekirken genåbnede 18. maj, glemte myndighederne i første omgang arbejdet i landets missionshuse. Det frivillige kirkelige arbejde, der hverken kunne kaldes gudstjenester eller »øvrige menighedsaktiviteter«, men som historisk set har været en vigtig del af det samlede tilbud inden for folkekirken, passede ikke umiddelbart ind (*Kirke.dk* 19/5). Luthersk Mission havde mange arbejdere ansat i internationalt missionsarbejde. 14 af missionærerne forlod deres arbejdslande, da landsledelsen anbefalede dette. 28 ansatte i Danmark blev sendt hjem med lønkomensation, men samtidigt tabte man millioner i genbrugsbutikkerne (*Tro*

og *Mission* nr. 7). I Luthersk Mission viste man også kreativitet. I fri-menigheden i Silkeborg streamede man sine gudstjenester i en lukket Facebookgruppe, og her var der også en »forbønstråd«, hvor emner for forbøn kunne lægges frem for menigheden (*Tro og Mission* nr. 9).

Både i Indre Mission og Luthersk Mission var man pikeret over påstanden om negativ social kontrol. Regeringen og især dets støtteparti SF mente, at negativ social kontrol ikke kun fandtes i muslimske kredse, og SF ville have holdt bedre øje med social kontrol i kristne grupper og foreslog oprettelse af en enhed i socialstyrelsen dertil (*Kr. Dagblad* 22-25/9). SF byggede på en udtalelse fra Børns Vilkår, men denne var angiveligt blevet misforstået, og redaktør Nicklas Lautrup-Meiner fra Luthersk Mission spurgte, om definitionen på social kontrol var at have holdninger til etiske spørgsmål, der divergerede med statsmagtens holdninger? (*Tro og Mission*, nr. 1). Inden for SF selv kunne der måske også være tale en vis social kontrol. SF-folketingsmedlemmet Jacob Mark var blevet døbt, men havde ikke skiltet med sine overvejelser, fordi hans venner vel ville tro, at han var blevet bims, og efter sin dåb brugte han flere uger på at overveje, hvordan han skulle få det sagt til sine nærmeste (*Kr. Dagblad* 6/3).

Inden pandemien ramte, blev der i den internationale metodistkirke, United Methodist Church, lagt op til en afgørelse af den årelange splittelse på grund af stærkt divergerende syn på spørgsmålet om vielser af to af samme køn og homoseksuelle præster. Især den amerikanske del af det internationale kirkesamfund gik varmt ind for dette, og løsningen gik ud på at oprette et nyt, mere konservativt metodistisk kirkesamfund ved siden af. Den danske afdeling forventedes at ville forblive i den mere liberale kirke. Da delingen skulle ske i mindelighed, blev der tale om at »købe« den konservative fløj, der særligt fandtes i de fattigere lande, ud (*Kr. Dagblad* 8/1). Også her kom pandemien siden på tværs, for hvordan ville mulighederne blive for dette i lyset af de svære økonomiske følger, som Coronaen også havde, i USA og i frikirkesamfundene?

Det økumeniske arbejde, der handlede om samarbejde og netværk på tværs af grænser og kirkegrænser, havde det tilsvarende svært på grund af de hårde rejserestriktioner og forsamlingsforbud, men også fordi de økonomiske følger af Coronaen kunne føre til mindre tilskud til arbejdet fra kirker og andre donorer (*Kirke.dk* 8/6).

Epilog

Skuespilleren Casper Christensen blev døbt. Han har sagt meget i årenes løb, og i Martin Kongstads bog *Casper* (Politikens Forlag) sagde han: »Jeg har længe villet døbes for at manifestere over for mig selv og for Gud, at jeg har bevæget mig fra at være et ateistisk menneske til en, som har en spirituel side. Jeg forstår, at jeg er en lille brik i et stort spil og ikke en brik, som altid bare kan gøre, hvad jeg selv vil. Jeg vil gerne vise min tro på Gud.«